

89702X 9.633.

Агр. П. Гавсевич.

Про лікарські трави.

Як їх збирати, сушити й продавати.

З МАЛЮНКАМИ.

Бібліотека „Рілля“.

№ 12.

ЦІНА 6 КОП.

55 389

15 KBI 2014

4/5

Друкарня 2-ої Артїлі, Київ, Велика Володимирська, 43.

Переднє слово.

Лікарське зілля в нас на Україні люде збирають з давніх-давен. Та все більше шукають трав і цвіту дикого, для своїх потреб. Чи то на весні ряст зазеленіє, чи зацвіте липа, чи під Симона Зілота трави розцвітуть — баби збирають, сушать зілля, щоб мати поміч од його. А це останніми часами зацікавилися наші люде і на продаж усякі трави збирати та сушити. Купують зілля аптеки, що ліки з них готують; іде воно на продаж і на фабрики, на всякі панські помади та мазі, а то й за-гряниця все більше та більше стала питати з України трав, бо в неї дике зілля перевозиться, а засівати ще не все вміють та хочуть культурні чужоземні господарі.

Отож як у нас пішов цей промисел новий і селяне ним зацікавилися, то й стали люде питати, а як трави ростуть, чим вони помагають, як їх пізнавати, коли і як збирати та сушити, кому вигідно можна продавати? Складні і цікаві це все питання. Треба великої практики мати, щоб на них одповісти. Книжок про це немає й російських путящих — дешевих та практичних. Добрих знавців теж у травах ще не чуто. От і стоїть ця справа мало не на однім місці, — туго вона розвивається, хоч і всіх дуже цікавить.

А тим часом і в нас на Україні вже робилося чимало спроб у цім ділі, як його наладити. От, наприклад, у Лубенському повіті, на Полтавщині, хто-зна й з яких часів люде упадають коло всякого зілля та мають з того не малий заробіток. Узялося й Лубенське товариство сільсько-господарське людям-селянам помагати, а найбільше у збуті їхніх запасів, які вони скрізь збирають.

І ця практика вдалася. Селянам вона дала добрий заробіток, а товариству практику і знання. На підставі ось цієї практики я оце й склав книжечку про лікарські трави, щоб стати в поміч всім тим українцям-читачам, котрі зацікавилися промислом цим і тільки шукають собі поради, як їм діло це поставити на кращу стежку.

У малій книжці, та ще й у практичній, місця вийшло не багато, а через те може й є тут не пояснене як слід. Може мало сказано про те, як розводити, сіяти де-які трави кращих сортів, як збувати запаси, яке значіння і лікарську силу має де-яке зілля. А проте і це описання трав, яке тут подається, і ці поради практичні, можуть стати у пригоді тому, хто цікавиться збиранням дикого зілля; а коли цього знання читачі дійдуть, то й більшого легко буде дістати і цей промисел старий піде розвиватися по новому, побільшуючи селянські достатки на Україні.

Про збирання лікарських трав.

Як відомо, скрізь на землях, незайнятих хлібом, багато росте всяких бур'янів, нікому не потрібних, а то навіть і шкідливих. Є їх і коло хати, під тином, по левадах і лісках, є й на луках, сіножатях та усяких пасовиськах, особливо по толоках. А то й межі хлібом таки частенько трапляються бур'яни, яких хазяїн і не знає — як їх позбутися. Скотина добре відає, котрі із цих трав зашкодять, коли їх ззісти, і тому їх не їсть, а вони ото й стерчать поодинокі по толоках та пасовиськах і все розплюжуються й винищують користні пастівні трави. Так само й по лісках, по садках, по кладовищах ростуть гарні дерева, як ось липа, терен, жостір, бузина, горіх, — і хазяїн не знає, що з цих дерев можна мати користь, збираючи з них цвіт, ягідки, листя то що. Звичайно, не всі бур'яни можуть дати дохід, а тільки ті, котрі йдуть у аптеку або на фабрику, де з них готуються ліки або які інші технічні вироби. Велика частина таких дуже цінних бур'янів уже лікарями признана за такі, що з них ліків готувати не можна і вже вони не

прописуються лікарями слабим, але де-які з них зберігли ще й досі своє велике значіння у медицині, і тому їх можна продавати у великій кількості.

У західних сторонах Європи, по культурних землях, давно вже повинищувано всякі бур'яни, а ті трави, що мають збут у аптеку або на фабрику, сіють там на городах та садках, а то й у полі побачите їх — цілими плантаціями. Там, — на заході Європи, дійшли навіть до того, що відомо нам усім блекоту та дурман сіють на великих ланах у полі. Та не тільки сіють, а ще й спроби закладають, у яких умовах вони краще ростуть, як, коли і які гної під них класти; досліджують, коли в їх більше знаходиться тої самої цілющої отрути, за-для якої вони сіються, винаходять такі способи культури, коли на одну десятину добувається найбільш тієї отрути з блекоти або дурману, а не то що хотять добути тільки найбільшого врожаю блекотного листя з десятини.

У нас же на Лубенщині (Полтавщина), навпаки, ці бур'яни збираються по усіх шляхах та по-під тинню; треба збирати тільки листя, а селяне деруть траву навіть з корінням, та рубують стебло, щоб яко мога більш назбирати та більше взяти грошей. Ну, та це збирають блекоту, здається, тільки на Лубенщині, а по других околицях вона собі росте вільно і ніхто її не чіпає. З цього можна побачити, яка велика різниця є межі нашими землями та західно-європейськими, от хоч би у цій справі з лікарськими травами! З цього-ж видно і те, що наші бур'яни, котрі мають значіння у медицині та техніці, можуть найти добрий збут за кордоном, бо там ще не всі потрібні бур'яни сіються, а багато зілля підвозиться з таких сторон, де ще не так тісно людям, де ще не так ціниться кожна латочка земельки і де ще є багато місця для того дикого зілля. Правда, де-які бур'яни вже і в нас перебравися на в-огород, наприклад, ромашка, тмин, м'ята. Але сіються вони ще дуже мало, і врожаї бувають дуже погані, а головне — непостійні; так що їх не можна й рівняти до врожаїв тієї-ж трави по чужих землях. Так, середніми врожаями лічається: у нас, на

Україні коло 70 пуд. сухого листя холодної м'яти з десяти, а за-кордоном—140—210 пудів (по Мейєру).

Виходить так, що по врожаях лікарських трав ми далеко одстали од своїх сусідів німців; а за те на бур'яни ми майже не маємо конкурентів і постачаємо їх у західну Європу стільки, скільки там їх треба. Біда тільки в тому, що ми ніколи не знаємо, що їм буде потрібно, наприклад, цей рік. Нам доводиться що-разу чекати певного замовлення або спросу на ту чи иншу траву. Це, як бачите, зовсім не те, що буває з хлібом: хліб — річ усім потрібна і скільки б ми його не вивезли за-кордон, можна не боятися, що він зостанеться непроданим. Лікарська-ж трава, не тільки бур'ян, а навіть і висококультурна, може частенько не знайти збуту не цей рік, а до того року вона втратить свої цілющі сили і з тим разом значно утратить і свою ціну і дасть великі збитки, а найпаче коли то лікарська трава культурна.

Ось чому наші хлібороби все ще бояться сіяти лікарську траву: до неї треба додати багато праці й грошей, а може статися, що далеко не всі гроші повернуться у кешеню господарю. Нашому бідному хліборобові з його невеликим капиталом, невеликим знанням та недостаткою робочої сили, яку-б він мав прикласти у своєму хазяйстві, неможна хапатися за цю непевну річ: тільки заможному панові або козакові, у якого єсть і капитал, і робочі руки, найняті на той самий капитал, — цьому можна спробувати яку-небудь з лікарських трав. Бідному-ж селянинові зостається поки що простіший та дешевший (за для його невеликого капіталу) спосіб добування доходу — це збирати лікарське зілля, бур'яни. Відомо, що цей спосіб дасть йому далеко менші заробітки, ніж перший: у нас на Лубенщині цим ділом займаються здебільшого тільки баби та діти, заробляючи середнім числом по 25 копійок у день при добрій праці. До цього заробітку лубенські селяне звертаються вже тоді, коли нема нічого кращого. Коли ми себе запитаємо, чому ця робота так дешево оплачується, то знайдемо таку відповідь: трава погано збирається, не так як тее вимагають аптеки; ще гірше трава сушиться, бо мало хто вміє її добре висушити;

до неї завше підмішано щось для більшої ваги; перекупки ще змішують траву нового збору з торішньою травою, що в їхніх коморах залежалася; за такий припас заграниця, що звикла купувати добрий товар, не хоче давати порядної ціни. І от виходить, що ми продаємо найгірший товар за найнижчу ціну; беруть у нас зілля тільки через те, що там зовсім попереводилися такі бур'яни. Хто-ж у цьому винен? Правду кажучи, винні і перекупки, винні й ті селяне, що збирають траву, всі вони підмішують, і за те всі недобірають своїх грошей; особливо селяне втрачаються на цьому більше, ніж перекупки. Як би, наприклад, наші лубенські хлібороби, які вже з давніх-давен займаються цим ділом, згуртувалися для спільного збуту трав, минаючи усяких перекупок, то вони-б собі захопили увесь прибуток, що беруть собі перекупки; вони могли-б зробити кращим своє зілля, і через те одержували-б за його вищу ціну. Коли-б тільки хлібороби знали, що гуртування має велику силу і підносить окреме поодиноке хазяйство, зміцнює його і дає йому таку міць, яку має хіба велике панське хазяйство.

Нам можуть зауважити, що позаяк цей промисел єсть бабське та дитяче діло, то зовсім не варт займатися ним хазяїнові і для цього не варт гуртуватися. Але це трохи не так, принаймні для Лубенської околиці. Місцеві хлібороби середнім числом що-року, по нашому обрахунку, продають трави так на 120 — 150 тисяч карбованців і до того ще содержують цілу низку усяких перекупщиків та купців, що торгують травами. Торгівля лікарськими травами таке має значіння для лубенської комерції, що надає цьому повітовому містові особливий відтінок. Ось чому гуртування лубенських хліборобів за-для продажу трав є діло не тільки можливе, а й необхідне у наш час. Мандруючі скупщики шмигають скрізь по Полтавщині, забирають у селян їхню траву за саму низьку ціну. Потім того вся трава звозиться в Лубні. Тут сидять купці вже більш поважні, що ведуть діло безпосередньо з за-кордонними. Оті більші крамарі мають такі величезні комори. По всіх шляхах, що

йдуть до міста, сидять „глітаї“ меншого розбору, такі що пильно роздивляються, що і коли везе дядько на своєму возі. Дядько здебільшого їде у Лубні без грошей, а везе з собою де-кілька лантушків з травою, або навіть його жінка чи діти доручили продати ту траву, що зав'язана в якійсь сорочці чи в хустині, і на ті гроші загадали купити їм якогось краму, биндочки, чобітки то що. Перше ніж щось купувати на базарі, дядько має спродати свою траву, і ось чому йому дуже зручно продати її ще по дорозі, під самим містом.

Ми зауважили, що дуже часто ціна на траву по комо-рах, на краю міста, стоїть вища, ніж на базарі при терезах. Чому це так? Виходить, що тут усе так ведеться, щоб одурити дядька: коли дядько везе трави багато і має взяти за неї досить грошей, то йому незручно тупатися з нею аж на базар і він поспішає зважити її в коморі. Кажучи йому порядну ціну, скупщик поверне свої гроші, добре обваживши та обдуривши дядька. Коли-ж дядько розмірковує, що на базарі ціна повинна бути ще вища, або-ж наприклад він привіз її мало і на цій малій кількості його трудно обважити, — скупщик не цікавиться зважити, селянин везе траву на базар і там довідується, що ціна на неї нижча, ніж давав йому жидок у коморі. Нема куди її везти, і що-б не морочити собі голову, дядько віддає траву дуже дешево, ледві не задарма.

Таким чином уся торгівля у Лубнях складається так, щоб купити в дядька зілля за найдешевшу ціну. Коли це так у Лубнях, де селяне повсяк-час можуть довідатися в земстві про ціну і продати земству свою траву, то по далеких селах Лубенської округи і інших кутків України ціна стоїть неможливо низька і цілком залежить від того мандрючого перекупщика, що приїздить коли, треба, у село і скуповує не тільки трави, а також усякий припас: курей з курчатами, яйця, гусей, хліб, рядовину, коноплі, сало, цілу свиню, вовну, мед, все, що мав селянин сам колись везти до міста. Із наших дослідів виходить, що ціна на трави стоїть найнижча там, де селяне продають своїм сусідам-

скупщикам; де вони продають мандрючим скупщикам, вже тоді ціна трошки вища, бо там може й самі селяне де-коли їздять на базар у містечко і взагалі свідомість їхня, що до цін, стоїть трошки вище, бо їздить до них не один скупщик, а де-кілька їх, і дають може не одинакову ціну. Ціна по містечках і на базарах ще вища, а найвища ціна у Лубнях, де є великі покупці і скуповує трави сільсько-господарське товариство. З цього виходить, що найкраще для селян було-б продавати траву тільки в великих містах, але-ж як це неможливо для всіх, що живуть далеко, або не зручно їм возитися з яким півпудом трави і забиватися з нею за десятки верстов, то от і є їм добра порада. Треба було-б продавати за ту ціну, яку встановлено в більших містах у якомусь хліборобському чи позичковому товаристві, або-ж і товариській крамниці, взагалі там, де купують трави не з-за великих прибутків, а щоб помагати незаможному людові, а собі хай те товариство бере невеликий процент за клопоти.

Ось такими думками захопилося й лубенське хліборобське товариство, як тільки воно почало приймати в селян траву; воно схотіло стати в спілку, щоб поладити цю справу — з дрібними сільськими товариствами, які є в повіті і де-які товариства охоче купували траву для Лубенського товариства. Це добре вказує, як слід було-б впорядкувати все діло збуту трав: приймати траву по великих містечках, збирати там досить великими партіями та представляти у більші центри. Ціна скрізь повинна бути однакою, як полічити з приставкою до головного складу. Прийомка трави повинна бути обережна; погано засушеного та з усяким сміттям взагалі не слід приймати; скрізь там, де тільки йде прийомка, неодмінно треба мати невеличкі колекції трав, хоч самих головних, як от *бузини, липи, блекоти, дивини, волошків, дзездзівера, буржуну, деревію, ромашки, м'яти, шалхвію* („шевлії“, як кажуть на Лубенщині), *котків, ріжків з жити, майжи-жука* то що. До цих трав можна-б ще додати у зразкову колекцію: *ангелік, березові бруньки, алтейний корінь, жостір, бобівник, мар'янку* (ва-

лерьяновий корінь), *горицьвіт*, *золототисячник*, *калиновий цвіт*, *лепеху* або *айр* („калмус“ по Лубенському), *конвалію*, *крушинову кору*, *коров'як*, *сон-траву*, *стрілку*, *терновий цвіт*, *чорнобил* та *чорну розу* городню. Перелічені тридцять дві трави мають найбільше значіння у торгівлі і можуть збуватися у великій кількості. Усяку з цих трав треба мати у колекції у двох зразках: одна—доброго вигляду, як вона йде на продаж, а другий—поганого вигляду або з сміттям, що-б по цьому зразку знати, яка трава неодмінно повинна бути забракованою.

Таким чином, селяне при звичаються гарно сушити і готувати траву до продажу; при добрій ціні нікому не прийде охота щось туди підмішувати, бо такий товар буде зовсім не прийнято. При таких умовах наші за-кордонні покупці теж дадуть нам добру ціну і може згодом зрічуться купувати у скупщиків усяке сміття по дешевій ціні. Як-би дійсно селяне подивилися на збирання лікарських трав, як на важливе джерело заробітку, то це значно змінило-б усю справу: тоді-б цим ділом займалися не тільки баби та діти, і не тільки тоді, як треба збити якусь копійчину, бо бракує власних грошей. Тоді до цього стануть і поважні хлібороби. Коли-б уже не вистачило ні толоки, ні луків, ні лісків, бо уся земля навколо стала-б одною нивою, то хазяїн посіяв би блекоту (як чужоземці ото роблять!) на своїй ниві і мав би прибуток певно більший, ніж тепер із хліба. Коли тепер запитавш якогось дядька, чому він не розводить м'яту, або ромашку,—він одповідає, що йому треба хліба, а не м'яти, а вдруге, каже, як би почали розводити м'яту, то ціна дикої м'яти, дуже-б підупала і не було б заробітку бідним людям. Одже відомо, що все це не так. За-кордоном усюди розводять те, що дає більш прибутку, а хліб купують; та знов усюди всякий лікарський бур'ян, який цинився високо, переселявся у поле: навіть почали виводити нові цінні сорти того бур'яну, та зайняли під нього багато місця, як от під м'яту у Англії або під локрицю в Іспанії. Безперечно, так воно буде й у нас, що хлібороби почнуть розводити траву на ниві: вже тепер у Лубенській околиці єсть де-

кілька хазяїв, що сіють м'яту, ромашку, шевлію то що; єсть навіть два відомі нам господарства, що значне місце поля одводять траві і на прибутку з цих трав тримається мало не все їхнє господарювання *). Коли наш дядько не сіє трави, то буває це між иншим і тому, що він зовсім не знає, як з нею поводитися, коли і як збирати то що. Через брак свідомости боїться хазяїн багато де-чого; але коли він почує, оскільки корисною може бути трава, він почне її сіяти. Нагадаємо, що колись картоплі ніхто в нас не знав, бо її привезено з Америки, і от уперто не хотіли розводити „чортового яблука“, тільки з великим примусом почали потроху її садити. Тим то поки що траву ми б не усім радили сіяти. Коли будуть зроблені спроби, чи добре росте в нас, коли буде знайдено засоби у-дома переробляти цю траву та добувати з неї потрібні в техніці або в аптеці матер'яли, коли навіть ці продукти будуть і не такої вартости як закордонного виробу, то вже тоді варто буде хазяїнові зайняти під траву з початку хоч частину свого городу. Побачивши, як іде діло, хазяїн перенесе згодом свою плантацію і в поле.

Ми думаємо, що у попередніх словах досить вияснено про те, чому корисно було-б усякому хазяїнові узятися за збирання лікарських трав і чому не тільки у лубенській околиці, а навіть по багатьох інших місцевостях нашої рідної України можна було-б краще поставити цей промисел, котрий так тепер підупав, що не може дати головного доходу у хазяйстві, а тільки підручний, другорядний заробіток.

Далі нам хотілося-б коротенько розповісти про згадані вище тридцять дві трави (і про жука-майку у тому числі, до речі), як їх збирати, сушити та готувати на продаж. Думаємо, що коли наші читачі пристануть на те, що вза-

*) Адреси тих двох хазяйств оттакі: містечко *Журовка* Пирятинського повіту, *К. Т. Могилянському*; Лубні, хутір *Купиваха* Засульської волости *Дубінському*. У цих хазяїв мають спеціальні сушарні для трав і гоняться масло із м'яти на власному заводі. Єсть і инші хазяйства, подібні, у Лубенській околиці.

лі варт узятися за „аптеку“, як звуть лікарську траву подекуди хлібороби, коли вони вже добре зрозуміли, прочитавши все, що в цій книжці вже розказано, як вони тому ймуть віри, що збирання „аптеки“ може бути не тільки жіночим та дитячим ділом,—то їм цікаво буде познайомитися краще і з тим, як же саме йде підготовка трав та цвіту, та по яких цінах і куди воно все може продаватися. Тому то ми тепер і розкажемо особно про кожну з вище згаданих трав.

1. Алтей. (*Althaea officinalis* L), або *дика роза* (також *проскурняк*). Трапляється по вохкуватих сіножатах, по берегах річок, струмків та каналів. Квіти блідо-рожевого, навіть сливе білого коліру, *листя з обох боків сиво-волокате*. Збирають з алтея *листя та корінь*. Листя зривають саме перед тим, коли порозпукуються квіти: зібравши, хутенько висушують на печі і продають по 3—5 коп. хунт (принаймні на Лубенщині). Корні викопують від дорослого алтея, беруть тільки бокові парости його, а не середній стовбур; здирають кору з цих паростів, ріжуть на шматки, довжиною з четверть аршина, хутко висушують на печі. Добрий алтейний корінь має білий або трошки жовтуватий колір, товщиною з малого пальця, зверху трошки розсмичений (де була кора), має солодкий, медовий дух. За такий крам платять 7—8 коп. за хунт. Листя йде в аптеки, як добре лікарство від кашлю; корінь—також для грудного та для пілюльного порошку.

2. Ангелик. (*Archangelica officinalis* Hoffm.), іноді зветься *дудкою*, а на правому боці Дніпра трапляється польська назва *дзєнгель* (дягиль). Ростає по болотах та на берегах при воді; пізнається по дудковатому (порожньому у середині) стовбуру, котрий низу коло землі червоний, а вгорі має синюватий нальот. Цвітом подібен до петрушки. Коріння копають в-осени, одмивають землю, сушать як табак по коморах, вішаючи на дрючках. Добре коріння має рудий або червоно-сивий колір, дуже пахучий; за його покупці платять по 5—6 коп. хунт. Коріння йде у значній кількості у кондітерські фабрики та для вироблення різних „духів“. Солод-

кі горілки—лікери, також здобрюють ангеликовим духом. У аптеку йде його мало.

3. Березові бруньки (*Betula alba* Willd) збираються з берези рано весною, коли ще не порозпукувалося листя. Висушені бруньки мають темно-рудий колір, ароматний дух

Отрутна трава—Блекота. Збирають лист і насіння. Насіння (11,12) в коробочці—10.

та гіркий смак. Березова настойка єсть гарне лікарство від болі в шлунку, а також вживається для загоєння болячок і від ломоти. Свіжих бруньок, зібраних цієї весни, маючих ще сильний дух, можна спродати по 18—20 коп. хунт. Йде за-кордон у великій кількості.

4. Блекота (ботанична назва *Hyoscyamus niger* L); блекотою вона зветься мало не по всій Україні. Тільки у Га-

личині та близьких до неї країнах Поділля та Волині зустрінете інші назви—*люжи* та *німиця*). Ростає по всіх шляхах, під тинами, коло хати. Усім відома шкочлива трава, з якої збирається лист. Навидеравши стеблин з листям, переважно тоді, коли ще блекота не цвіте, сушать десь на вільному вітрі, під протягом вітру, щоб скоріш висохла: чим скоріш висохне трава, тим більш вона збереже зеленого кольору, і тим вище ціниться такий лист. Посушивши, обчухують листя. Навпаки, як що зілля мляво та довго сохне, воно набірається чорного кольору і лічиться другорядним товаром. Чорний лист може навіть угрітися і тоді він втрачає зовсім вартість та загниває. Сушити у хаті не можна ні в якому разі, бо воно одурює голову тяжким духом і може навіть отруїти. Добре висушений лист сливе зовсім втрачає свій поганий дух. За хунт доброго листя можна дістати тепер 3—4 копійки. Пакується у мішках та у тюках, пошитих з ріденької ряднини. Йде блекотний лист у аптеки. У промисловості потребується також блекотне насіння, що можна продати по 2 коп. хунт, а також рубана блекота йде по 2—3 коп. хунт на заводи, де з неї добувають *блекотну олію* та інші ліки. Може мати необмежений, великий збут за кордон.

5. Бобівник. (*Menyanthes trifoliata* L.; лубенські селяне знають також назву *трифоль*, перероблену з аптекарської назви—*folia Trifolii fibrini*; бобівником її звуть усюди на Україні). Бобівник росте по болотах цілими зарослями. Три вузеньких листочки, з китицею рожево-білих квітів зверху, оце його вигляд. Його можна б називати за цей вигляд болотяним трохлистником. Збирається оце трійчасте листячко, швидко сушиться і продається також по 2—3 коп. за хунт. Рудого кольору товар не береться. Йде багато за кордон і має значіння за для медичної допомоги проти трясця, лихоманки.

6. Бузина. (*Sambucus nigra* L.—чорна ягідка) усім відомий кущ, з якого збирають цвіт, коли саме він добре розцвіте рвуть або ламають цілими китицями, а коли висохнуть, роблять потеруху, а дубчики одкидають. Ні з пупочками,

ні із зеленими ягідками бузиновий цвіт не приймається. Добрий припас,—це зібраний при сонці, гарно та швидко висушений на доброму протязі та не дуже гарячим жаром; такий товар має світло-жовтий колір і особенний дух; сонцем або гарячою пічкою бузиновий цвіт може припалитися, зро-

Трава—Буркун лікарський. Збирають гілечки з квітками у цвіту. Цвіте він довго—з іюня до осені.

битися рудим і втратити від цього багато своєї сили. Йде бузиновий цвіт величезними масами за-кордон, де з його роблять потогонне лікарство та пахучий оцет (як його ще звуть: „туалетний уксус“). Продається бузиновий цвіт по 10—20 коп. за хунт, відповідно врожаю. Йде за-кордон найбільше од усіх трав: бузина і липа—це головніше зілля, що збувається за кордон.

7. Буркун (*Melilotus officinalis* L.); йде в аптеку як жовтий буркун, так і білий; багато його росте по толоках, по шляхах та облогах і там він од маленького доходить до великого зросту; його зривають цілком, сушать великими купами і тоді обчухрюють листячко, разом з квітками: тоді зілля має яскраво-зелений колір, де між дрібним листом, часто поламаним, попадаються де-не-де жовті, зморщені квіточки. Сухий буркун дере у носі як і тютюн та примушує чхати, має гострий дух. Продають селяне буркун по 2 коп. хунт сухої трави. Йде на припарки, розмякшуючі опухолі та на пластирі.

8. Волошки. (по ботаничному *Centaurea cyanus* L., звється так по всій Україні, тільки на Поділлі трапляється зпольщена назва блаватка). Дуже уїдлива, шкочлива трава у полі. Збираються самі сині дрібненькі квіточки, а не головки; звичайно у полі збираються головки, а вдома, вже вільним часом, висмикуються тільки сині квіточки. Марудна та довга робота, акурат для дітей, але за хунт сухого синього зілля дають 50 коп. середнє. Не треба волошки занадто сушити та здушувати; як полежить зіму, вона з синьої робиться білою і тоді її ніхто не купить. Йде вона на фарбу для вовни, у курительні порошки пахучі, а прості люди роблять з неї примочку, коли заслабнуть на очі.

9. Горицьвіт. (*Adonis vernalis* L.). Росте де-не-де по степах, давно неораних землях та облогах, але далеко не усюди. Де вже росте, то там його дуже багато, так що весною степ чи толока жовтіє геть увесь від його великих жовтих квітів, схожих із курячою сліпотою (тільки листя його тонке, як ниточки, та густо сидить). Збирають або перед тим, як має зацвісти, або—ще краще—коли саме цвіте, вяжуть пучечками (не товстими, бо може в середині погнити, почорніти та навіть узятися білою цвілью) і так сушать та продають по 4—5 коп. хунт сухої трави. Довгі, одцвівши стеблини з насінням уже не йдуть на продаж або лічуться поганим сортом. Де на Україні єсть пусто-порожні облоги, на соняшних або вапнуватих землях, там неодмінно можна побачити горицьвіт, і з нього могли-б селяне мати

велику користь, бо цієї трави багато потребують аптеки, як доброго лікарства при хворобах серця. До речі: скот його обминає, бо в йому єсть отрута.

Лікарська трава—Горицьвіт. Тут показано коріння, саме зілля з квітками і насіння горицьвіту.

10. Деревій (*Achillea Millefolium* L., коло західних польських земель звється иноді кровавник) усім відома трава по обміжках, луках, кущах та по шляхах. Збирають або один цвіт (обчухрюють коли вже висохне, та, як у бузині, викидають цурочки та стеблинки), або також цвіт із листом—тоді обчухрюють також і лист, викидають тільки стебло. За добрий пахучий припас дають 2 коп. за хунт. Іде як лікарство від хвороб шлунку та кишок, від застою

крови та проти иньшого. Потрібується за-кордон більш як трава (цвіт з листом) і у великій кількості.

11. Дзендзівер або простіше сказати зензівер (*Malva silvestris* L) попадається частенько коло хат, під тином, по обміжках: рожеві квіти, котрі робляться темно-лиловими або віолетовими, як висхнуть. Зривати треба самі квіти з зеленою чашечкою і так сушити. За добрий, висушений цвіт з міцним солодким медовим духом, платять коло 15 коп. за хунт. Іде у значній мірі на фабрики, де роблять з його полоскання для глотки, ліки для припарок, та з одваром він приймається людьми, як помякшуюче лікарство.

12. Дивина (*Verbascum thapsiforme* Schrad) або дівана (з польського дзеванна). Довгі стовбурі дивини, прибрані роскішними жовто-золотими квітками, можна побачити по сухих піскуватих толоках та пасовиськах, по шляхах та обміжках. Збирають самі оті золоті квіти, не зриваючи навіть із зеленою чашечкою, а беручи легенько, знімаючи самий жовтий віночок. Сушити треба негайно, розсипавши квітки яко мога просторно, дець на папері або на м'якій ряднині. Сушений цвіт повинен зберігти свій чудовий жовтий колір та гарний медовий дух; дивина рудого коліру не має усієї сили і тому за неї дешево дають; навіть добре висушена дивина страшенно одходить і набірається вохкості, тому її треба збирати у ящиках, та ні в яким разі не набивати дуже щільно, бо зараз-же угрівається. За добре висушену дивину жовто-золотого коліру дають до 25 коп. за хунт. Йде в аптеку для настойки від кашлю („грудний чай“).

13. Жостір (*Rhamnus cathartica* L.)—усім відоме дерево, частенько попадається у лісах: близький родич крушини, але його можна пізнати по надрізаних з країв листочках („зубчасто-пильчастих“), а також по тому, що недоспілі ягідки мають зелений колір (у крушини листя із рівним краєм та ягідки бувають червоні як ще недоспілі). Сушені ягідки жостіру бувають чорні, зморщені, гіркі. У аптеках вживається, як послабляюче лікарство, у значній кількості. Покупці платять за його 3—5 коп. за хунт.

14. Золототисяшник (*Erythraea Centaurium* Pers.), иноді *центаврія* (на правому боці Дніпра) та ще *нюхтин* на Волині. Відома трава з рожевими рясними квітками, росте скрізь по степах, толоках, сіножатах на сонячних місцях. Єсть два схожих золототисяшники: один *нижчий*,—коло чверти аршина заввишки, а другий—*вищий*: до пів-аршина; збирати треба як раз високу траву, видирати цілком, коли саме найдужче цвіте, в'язати пучечками, гладенько обрізавши корінці на пучечкові. Коли пучечок буде довгий, то покупці знатимуть, що то і єсть той самий лікарський сорт рослини. Пучки просушуються на горіщі, а *хоч* і у клуні, як тютюн, почеплені на бантинах, на гвіздках або на дроті. Продається по 8 — 10 коп. хунт. Іде в аптеку, як лікарство для побільшення охоти до їжі (апетиту) та зміцнення діяльності кишок. Селяне визнають його добрим лікарством проти трясці. За-кордоном купують його багато.

15. Калина. (*Viburnum opulus* L). Звичайнісінькі, усім відомі куці по вохкуватих лісах, луках та зарослях. Збирають калиновий цвіт та ще ягідки. Цвіт збирають, коли зовсім розцвіте; коли-ж недочekaються повного цвіту та наламують нерозпуклих волотків із квітками, то цей товар зветься у наших Лубенських покупців *калиною кашкою* і ціниться усього коло 8 коп. хунт, тоді як самий білий цвіт, добре висушений, іде по 35 коп. хунт (приблизно). Калинові ягідки збираються при кінці літа або в-осени і продаються коло 10 коп. хунт. Ідуть цвіт і ягоди, як лікарство народне. Окрім кашки, та цвіту та ягідок, збирається також калинова кора (по весні) та однолітки, також по весні, поки ще розпукувалися бруньки. Ягід і кори закупується значно менше.

16. Конвалія або *ландиш* (*Convallaria majalis* L.)—пахуча травка по лісах. Збирають квітки із стеблами, сушать разом, а тоді або обсмикують та продають самі квіточки, по 50—60 коп. хунт, або так і продають із стеблом, пов'язавши у тоненькі пучечки, тоді—по 25 коп. хунт. Для доброго товару треба, щоб квітки зберігли свій білий колір, не поруділи цілком, та не були дуже здушені вкупі. Йде у

чималій кількості за кордон, як лікарство проти хвороб серця.

17. **Коров'як** (*Datura stramonium* L.).—*бур'ян із тяжкою отрутою*, росте по усіх канавах, під тином, по низьких місцях на пасовиськах. Зветься також на правому боці Дніпра *див-дерево*, *німиця*, *дурноп'ян*, *дурман* і таке иньше. На лубенщині його усі звуть *коров'яком*. Збирається листя, котре хутко сушиться десь на горіщі або у коморі, де нічого немає живого, бо воно може отруїться тяжким духом дурману. За листя, що добре зберігло свій зелений колір, та не побите на порошок, платять лубенські покупці 2—3 коп. за хун. Йде у великій кількості за-кордон. Коли вже поре-паються колючі горіхи дурману та стане видко звідтіль чорне насіння, його збирають та продають те насіння по 2 к. хунт. Йде за кордон великими партіями, як добре лікарство хороб тих нервів, що порядкують диханням, напр. проти за-дишки („астми“).

18. **Котики червоні та білі.** (*Trifolium pratense* L, *Tr. repens* L) звуться іноді *горішками* (на Лубенщині) або *кот-ками*, також *конюшиною* на правому боці Дніпра; вживають іноді у нас також російську назву *клевер*. Котиків скільки завгодно можна назбирати по луках, на пасовиськах, на то-лоці і скрізь під тином. Зривають самі головки, сушать і продають по 5 коп. хунт, коли вони зберігли свій віолето-вий колір і не вохкуваті (щоб не заводилася в них черва!). Вживається частіше сільською людністю від кашлю та ло-моти, а чимало цього цвіту потребується також за-кордон.

19. **Крушина.** (*Rhamnus frangula* L). Усім відоме дерево, яке можна частенько зустрінути по наших лісах. Весною рано, поки не почав підніматися сік, надрізують ножем аж до серця два кільця, через яких 5—6 вершків одно кільце від другого, та ще прорізують вздовж від кільця до кільця; тоді зразу кора злазить та скручується; не можна багато кори зараз знімати з одного дерева. Вигляд кори—зверху сива, з білуватими крапками, знизу—жовтого або рудого коліру. Така кора, наламана і суха, продається по 3 коп.

за хунт; іде її багато, як послабляюче шлунок лікарство та як жовта фарба.

20. **Лепеха** (*Acorus Calamus* L), ще зветься також на Лубенщині *явір* або *аїр*; селяне свідомі, що його збирають, звуть його ще *калмус* або навіть *каломня*, але ця назва є

Зілля лікарське: Лепеха або аїр болотяний. Збирають батого аїру, не очищені од кори. Збирають в-осени.

вже властиво селянська переробка латинської аптекарської назви. На правому боці Дніпра звуть його окрім того і ча-стіше *татарським зіллям*. Його знають всі, бо на зелені свята цілими возами його продають по базарах, щоб при-брати в кожного в хаті, посипавши цим зіллям усю долівку. Отож в-осени, викопують з болотяного ґрунту, де він рясно

заростає по великій площі, довгі батоги його коріння, миють, сушать, ріжуть на шматки, вершків 4—5 довжиною; продають їх по півтори по 2 коп. за хунт. Це коріння зветься: калмус нечищений. Дорожче ціниться це коріння, по 2½—3 к. хунт, коли його очистити до білого м'яса, калмус чищений. Лушпайки також ідуть у продаж, по ½ коп. хунт, так що варт його чистити. Навіть у лушпайках більше тих пахоців, які дають йому ціну. Корінь має своєрідний аромат, який згодом пропадає і обезцінює товар. Вживається у аптеках, як добре лікарство, коли треба змінити діяльність шлунку та кишок, тоб-то коли їжа кепсько перетравлюється. Найбільше-ж його йде на заводи, де виробляють *лікери* та інші солодкі горілки.

21. Липа. (*Tilia parvifolia Ehrh.*). Усім відоме дерево, яке дає нам чудовий медовий дух своїм цвітом у місяці липні або юлі (тому він і зветься липень, що в йому цвіте липа). Збирають цвіт із дерева, ламаючи тоненькі гіллячка з цвітом (ні в яким разі не слід ламати товстих гілляк—бо дерево ослабне і не дасть цвіту на той рік!), швиденько висушують, просто на сонці, розсипавши цвіт тоненьким шаром на рядні. Цвіт липи береться з тим довгеньким листиком, із якого з середини виростає гілечка. Коли замість цвіту будуть пупочки або ягідки—ціна дешевша. Добре висушений липовий цвіт має зеленкуватий або тропки жовтуватий колір, медовий дух та розсипається і не збивається у клубки,—це вже лічать за поганий крам і за його не дадуть доброї ціни. Липа значно усихає і коли її довго тримати не набитою у ящики, то вона втратить багато своєї ваги. Пакувати неодмінно у ящики, набивати можна добре. Останнім часом на неї стоїть страшенно великий попит з-за кордону, головним чином з Франції, де її вживають для вироблення лікеру. У аптеках йде як „потогонне“, люде п'ють липовий чай від кашлю. За добрий крам лубенські селяне беруть від 20 до 40 коп. за хунт (і навіть більше, коли неврожай на липу, бо вона не що року добре цвіте). Звичайно, коли-б селяне обережно збирали цвіт, то могли-б вивозити більше липи: а то тепер липа

зберігається тільки у поміщиків по гаях, а на старих миргородських шляхах, колись обсажених старими липами, стоять тепер знесилені дерева, з пухирями замість гілляк, як після пожежі. Липовий цвіт, разом з бузиновим—це єсть найкращий крам для збуту за-кордон.

22. Майна-жук або шпанська мушка. (*Lytta vesicatoria L.*). Правда, вона не єсть зілля, але Лубенські селяне носять її у аптеку, і завше той, хто купує траву, купить і майку. Цей довгий, м'який, зелений, блискучий жук живе найбільше на ясенках та вовчих ягодах, а також на бузку, кленах та на тополі. І живий, і засушений жук страшенно воняє, і од тої воні дуже таки болить голова; тому, натрусивши їх з дерева у маю або в юні, їх умертвляють і сушать на гарячому сонці та на вільному повітрі, щоб скоріше висохли; коли тільки подошли жуки та підсохли, раз їх треба насипати у ящики, обкладаючи їх по стінках товстим папером та забивати наглухо, щоб і не воняло. Коли-ж воно стоїть та видихається, то втрачає свою силу і за його не дають доброї ціни. За хунт доброї майки селяне у Лубнях беруть 50—70 коп., коли який на неї врожай, бо знов не що-року багато буває жуків. У аптеці „шпанська мушка“ йде на пластир (натягає гній у наріві).

23. Мар'янка або валерьяновий корінь. (*Valeriana officinalis L.*). Трапляється по вохкуватих луках, на мочарах, по куцах та пролісках. Довголітнє зілля, з якого беруть корінь: викопуючи корінь в-осени, коли він набрався сили за літо, ми тим самим знищуєм усе зілля і коли-б не було у мар'янки під землею довгих паростів, то певно досі вже і про мар'янку забули-б. Нарізавши коріння мар'янки, обмивають легенько землю з коріння водою, щоб не поламати корінців, висушують на протязі, на горищі, де не дуже пече (аби був протяг). Коли-ж сушити десь на гарячому місці, коріння втрачає свої особливі пахощі, по яких цей корінь можна одразу пізнати. Висушений добре корінь має мало не чорний, темний колір і ще до того б'є у ніс своїм духом, який нагадує певно усім відомі *валерьянові кроплі*. (Коти дуже люблять оці пахощі, навіть шаліють од їх!). Ви-

сушивши, треба корінь запаковувати у ящики на-глухо, бо згодом все-ж таки втрачаються пахощі і корінь іде за безцінь. Доброго коріння селянам можна продати по 5—8 к. за хунт. За кордоном марьянка садиться у полі (шматками паростів у борозну) і йде в аптеку на вироблення вицезга-

Трава Марьянка, Валеріана. Збирається коріння з пагонцями. Праворуч показано саму рослину в цвіту.

даних кроплів, які вживаються лікарями, коли треба заспокоїти нерви у хворої людини, або під час обмороку, що-б привести серце до ладу (зміцнити його діяльність).

24. М'ята. (*Mentha silvestris et aquatica* L). Усім відома пахуща трава; росте по вохкуватих луках, по бережках то що. Збирається перед тим, як зацвіте (обдирається самий лист). Сушити треба як швидко на горищі, розсипавши лист тон-

ким шаром. За лист доброго вигляду (не рудого і не поламаного) дають селянинові скупщики 1—2 коп., в залежності од того, чи багато вродило сіяної доброї м'яти; ці сорти мають у собі далеко більше цілющого м'ятного масла і за кордоном уже їх розводять у значній мірі. Слід було-б і нашому селянинові, діставши копу-дві культурних паростів холодної м'яти де-небудь на питомнику, (про це дізнатися в свого агронома), посадити ці парости на городі. По-за-як м'яту через 2—3 роки доводиться пересаджувати, щоб вона не дала перероду, то селянин, порізавши свої парости на шматки і розсадивши їх на нових місцях, може роскинути значно свою плантацію. *). М'ята добре вкоріняється і довго держиться, можна двічі на літо збирати лист, який іде у продаж по добрій ціні: 10 і більше коп. за хунт, в залежності від за-кордонного врожаю м'яти. Лубенські селяне частенько розводять добру м'яту по городах, виписуючи корінці (парости) з Лохвиці або з Кременчука; можна виписувати і з Умані („Царицин Сад“). Добрий крам—лист м'яти—повинен мати темнозелений колір, різкі м'ятні пахощі і не поламаний на порошок (не можна дуже пересушувати, бо ламається!) На завод беруть суху м'яту, висушену в пучечках як тютюн у клуні. З м'яти гониться масло (навіть у Лубенському та Пирятинському повітах існують м'ятні заводи з машинами, якими гонять масло з цієї рослини!).

25. Рожа чорна, городня (*Althaea rosea* Cae) сіється коло хати; довгими квітчастими стовбурами убирає білу стіну межі вікон. Збираються темні *червоно-чорні квітки* (з зеленою чашечкою) сушаться на горищі, на протязі вітру. Добрий товар має сливе чорний колір, бо квітки од сушки ще більше

*) Одержані із питомника парости-корінці зберігати до посадки у погребі або в землі. На перекопаному або з'ораному клаптеві рано весною зробити борозни що пів-аршина (глибиною 2 вершки) і покласти двохвершкові шматки корінців у борозну боком, не сторч. Коли на весні немає дощів, неодмінно поливати. Холодна м'ята дає коло 75 пудів сухої трави з десятини, кучерява коло 150 пудів. Подобиці роспитайте в агронома.

темніють, і міцний солодкуватий дух. Такий товар продається по 10—20 коп. за хунт. Треба його зразу-ж пакувати в ящики, обкладені із середини папером. Іде у великому числі для закраски вина (червоного); у аптеки тепер беруть замість рожі дзендзівер.

26. Ріжки із жита (*Claviceps purpurea* Tull) усім відомі чорні ріжки, що витикаються з колоса жита замість зерна. Після обмолоту їх можна багато назбирати на току, коли трапиться рік з дощовою весною й літом. Ріжки єсть отрута і тому їх слід пильно вибирати з житнього зерна. Від них трапляються корчі, коли вони попадуть у борошно і в хліб. А тим часом ріжки беруться у аптеку і вживаються як лікарство при жіночих хворобах. Позбравши їх на току, висушують та продають по 30—50 коп. за хунт. З ним клопоту мало, а до того ще хазяїн обороняє себе й семейство од хвороби.

27. Ромашка лікарська (*Matricaria Chamomilla* L.) дикою трапляється не часто у полі, а частіше сіється на городах (лубенські селяне так і роблять). Позаяк єсть де-кілька білих квітів схожих на лікарську ромашку, то треба добре знати її вигляд: зелена (довга мов цукрова голова) квітка, зпорожньою серединою (як розрізати, то видно в середині ямку), схилені до долу білі пелюстки і листячко тонке, як нитка; зривають самі квітки, коли вони розпускаються. Цвіте ромашка ціле літо з кінця маю; тому її збирають ціле літо і сама вона засівається на тому ж місці (обсипається насіннячко), так що держиться кілька літ, хоч це й однолітня трава. Цвіт висушується на горищі, на вільному протязі, краще під залізним дахом, і хутенько пакується у ящиках, обкладених листами паперу (ні в яким разі не у лантухах—перетирається у порошок і втрачає силу, видихаючись) хунт добре висушеної ромашки, (дрібних зеленувато-жовтих квіток і пелюстків) селяне продають по 12—15 і більше копійок (на Лубенщині). Коли-б прийшла охота її розводити, треба було-б гуртом виписати з пів-хунта насіння (коштує 6 руб. хунт) од якоїсь великої фірми, що продає добре насіння, змішати його з піском і порозкидати на гряд-

ках, неглибоко перекопаних і вискорожених. Ніякого догляду не потребує; тільки збирати треба дати дітям. За літо може назбирати з десятини до 100 пудів ромашки. По деяких Лубенських селах діти збирають на плантаціях ромашку по 2 коп. од хунта. Іде ромашка у аптеку, як лікарство од простуди, для полоскання та припарок.

28. Сон-трава (*Pulsatilla pratensis* Mill). Цвіте весною по степах, пасовиськах і кущах: його великі сині дзвіночки з волохатим підлистям усім відомі. Збирається під час найбільшого цвіту вся трава (без коріння), сушиться повільно. Добре висушене зіллячко має ніжний сивий, бархатистий вигляд (де-не-де синіють квіти) і сливе ніякого духу. Пакується у ящики. Добре висушене зілля продається по 3 коп. за хунт. Зілля отруйне, вживається як лікарство від кашлю та задишки.

29. Стрілка або череда (*Bidens tripartita* L). (стрілкою звуть на Полтавщині, чередою на правому боці Дніпра й на Харківщині (собачки). Застілає часто своєю зарослю боки канав або бережки струмків, та краї болота; квітка подібна до соняшника, тільки значно менша, сливе без пелюстків; листячко тройчасте. Збирається трава з цвітом (ні в яким разі не в осени з плодом!), сушиться на вільному протязі, обчухрується од стебла (йде у продаж саме зілля з листу і квіток). Добре висушене зілля має темно-зелений колір і своєрідні пахощі. Можна продати хунт такого зілля по 1—3 коп. Йде у аптеку, як лікарство од золотухи у дітей (купають і напувають, як чаєм).

30. Тернові ягоди (*Prunus spinosa* L). Відомий колючий кущ, який росте по горбиках, пролісках і кущах. Збирають з його й цвіт, але більше йдуть ягідки чорного коліру, з одною кісточкою (більше за гороха, як висхне). Сушиться на сонці. Хунт цього досить важкого товару цінується покупцями в 3—5 коп. Йде для виробу горілки (терновки) та для закраски вина.

31. Чорнобиль або забудька (так його звуть на лівому боці Дніпра) (*Artemisia vulgaris* L.) Зілля більше як пів-аршина заввишки, з полинними пахощами, листячко зверху

темне, низу біле. Ростає між кущів та коло хати. Копаться корінь в-осени, мяться і хуенько на вітрі сушиться. Тонкі, зморщені корінці темнорудого коліру, в середині білого, мають особливий (як полинь, приблизно, гіркуватий) дух. Зразу треба наглухо пакувати. Хунт чорнобиля доб-

Лікарська трава—Шалхвій. Збирають листя, поки ще не цвіте.
Ростає він скрізь.

рого вигляду можна продати по 2—3 коп. Іде у аптеку, як лікарство від падучої хвороби, від кольок та жіночих хвороб.

32. Шалхвій або шевлія (так його звуть на Полтавщині) дуже рідко трапляється як дика рослина, на гарячих степах. Густий кущ трави, з довгим дуже волохатим листом і синім губастим цвітом. Сіється на соняшних місцях, на лех-

кій землі на пів-аршина кущ од куща. Сушиться як найшвидче (не на сонці!) зрізана перед самим часом цвітіння трава, потім на ній обчухрується сухий лист. Добрий товар має сивий зеленкуватий колір (чим старіший, тим темніший колір), і міцний аромат. Треба добре запаковувати в ящики. Продається по 10—12 коп. хунт. Як лікарство, лист шалхвію вживається для полоскання в роті та для припарок. Роска-завши про найважливіші, що в нас ростуть, лікарські трави яко мога корочче, тепер слід було-б на-прикінці ще раз зазначити, що збирання диких трав-бур'янів далеко не такий користний промисел, як сіянка високосортної якої небудь трави. Вважаючи лишень на погане взагалі становище нашого господарства, можна ще й тепер порадити збирати трави. А щоб при цьому був більший прибуток, треба упорядкувати гуртовий продаж через які небудь товариства. Ми це повторюємо, щоб селяне добре знали те, що поодиноким людям дуже трудно, а іноді й зовсім неможливо найти збут своїй траві. Це добре знають на Лубенщині, де вже більше як сто літ займаються зіллям і де вже скупщики купують трави; а наприклад на Поділлі ще селяне і не чули проте, що бузиновий цвіт можна продавати; кожна баба хоч трошки назбирає собі липового цвіту, а під день Симона Зілото (під 10-те мая) збирають цілющі трави „з росю“ багато людей по всіх селах на Україні. Але це далеко не одно—збирати собі травку під Симона, вірючи у цілющу силу її, або збирати постійно, на продаж.

Захожуючись коло збуту сухих лікарських трав, треба пам'ятати одно: ніколи селянин або його жінка не зможе продати свій припас вигідніше скупщикові, коли сам привезе на базар, ніж це можна зробити гуртом, спілкою. Самого селянина завше й обдурять і обважуть. Де травзбирають мало, то там і ціни на їх не встановлено. А де трави давно цікавлять селян—там і скупщиків великий гурт коло цього живе, то вони між собою умовляються, дорожче як сами схочуть не купують. Виходить—хоч так погано, а хоч инак—теж кепсько. І зостається людям один старий спосіб, уже випробований і в нас на Україні—спосіб кооперативний.

До кооперативного збуду лікарського зілля можуть братися всякі ті що є і де-які спеціальні кооперативні товариства. Коли-б тільки люде по тих місцях звикли добре вибирати та сушити трави, бо з малою скількістю посилатися не вигідно і покупця на малу партію трудніше знайти. А як саме одбувається скупка і продаж зілля—теж можуть бути всякі способи. Привчаються ж і товариські крамниці наші збирати в селян курячі яйця або коноплі в помісах і знають, як ці припаси вигідно можна спродувати то от на цей зразок можна й зілля лікарське збувати в аптеки та на фабрики чи то за-кордон, де за його кращу ціну платять.

У Лубенському повіті, де літ сто вже цікавить людей промисел цей із травами, недавно взялося помогати селянам товариство сільсько-господарське. Воно посилає своїх скупщиків по селах і ярмарках і стало платити кращу ціну за „аптеку“, бо має змогу продавати більшим аптекарям та на фабрики за вищу ціну. Таким чином не стільки само товариство стало заробляти, а в 1912-му році взяло воно й невеликий убиток, але з цього заходу велику вигоду має Лубенська людність. Селяне продали товариству більш як на 1000 карб. трав і за ціну кращу, ніж дають скупщики, які чепляються скрізь ще й по дорозі до Лубен та до ярмарок. І вже товариські покупці—звичайна річ—не думали обважувати та обдурювати продавців-селян, мало тямущих на вазі та в цінах і сортах зілля.

Далі це повітове сільсько-господарське товариство почало й дрібні сільські товариства заохочувати, щоб вони скуповували зілля й постачали йому, а вже воно знайде покупця на цей крам. І що з цих заходів далі буде—рано вгадувати, хоча справа чим далі розростається, набирає сили та міці. Воно правда, що сільсько-господарські товариства мають малі, часто нікчемні грошові засоби, більше живуть поміччю збоку, то їм і скуповувати зілля є трудне діло. Але ця справа варта того, щоб і інші, кредитові чи ще які товариства наші зацікавилися нею і чи то самі, а чи в спілці з сільсько-господарськими товариствами розпочали купівлю та збут лікарських трав.

За останні часи раз-у-раз люде в таких спеціальних справах, як от збут яєць, або переробка молока на масло, або продаж свиней, птиці, чи закупка машин—беруться закладати спеціальні *хліборобські спілки*, які тільки той промисел і знають, про його спеціально й клопочуться. Ось такі спілки можна закладати й тим людам, котрі зацікавилися розводити культурні трави, або ж збирати й сушити та продавати дике зілля. Ці спілки закладаються по нормальному статуту, якого можна виписати з редакції кооперативного журналу чи од Комітета Допомоги кооперації; статут той вимагає, щоб у спілці було не менш як 12 чоловік господарів і ті члени поклали пай, яким і відповідають за справи спілки та ще ручаться за гуртове діло на суму, в тричі більшу за свої паї.

Так чи инакше, малою спілкою чи більшим товариством, а починать це діло треба гуртом. Громада й тут велику поміч людам подасть, а особливо там, де вже багато старих і малих селян збирають трави, звикли це робити, як тільки літо почнеться, і тільки через те, що збуту та ладу немає в тій справі, не мають вигоди й заробітку. Таж і слід скрізь у тих місцях нашим кооператорам подбати про трави. В наші часи всякі промисли нові та старі все більше зацікавлюють людність. А лікарські трави збирати й продавати—це теж промисел не з гірших за багато інших і він може стати в чималій підмозі польовому хліборобству.

Українське хліборобське видавництво
„Український Агроном“

Київ, Тургенівська, № 9.

ВИПУСТИЛО ТАКІ КНИЖКИ ТА МЕТЕЛИКИ:

- А. Терниченко. Чим і як сіяти в полі. Хліборобська розмова. 3 малюнками ц. 5 коп.
- Його-ж. Пропашні рослини (картопля, буряки, морква, кукуруза, соняшники, де і як їх розводити в полі), 3 малюнками ц. 5 коп.
- Його-ж. Грибки на хлібах (спориння, зоня, сажка та іржа—де вони беруться і як з ними боротися). 3 малюн. ц. 6 коп.
- А. Силенко. Ремісничя справа на Україні ц. 3 коп.
- Є. Чикаленко. Як впорядкувати хазяйство в полі. ц. 3 коп.
- І. Улашівський. Саманні будівлі. 3 мал. ц. 3 коп.
- Календарь-Порадник на 1913—14 рік. 3 мал. по ц. 20 коп.
- Агроном В. Яблоновський. Сіяна трава-люцерна. 3 малюнками ц. 6 коп.
- І. Щоголів. Що шкодить нашим садкам. 3 малюн. ц. 6 коп.
- Д. Кулачок. Про парники та городину. 3 мал. ц. 6 коп.
- А. Силенко. Про сільсько-господарські товариства ц. 6 коп.
- А. Євдокимов. Як спродувати хліб через тов-ва ц. 3 коп.
- Агр. П. Гавсевич. Про лікарські трави. 3 мал. ц. 6 коп.
- Д. Кулачок. Про сорти городини (друк-ся).
- Д. Терешівський. Селянська духовна сушарня ц. 7 коп.
- Збірники „Агроном і кооператор“ I. ц. 35 коп.
- Справочник „Кооператор-Практик“ ц. 1 карб. — коп.
- Метелик I. Як обробляти землю під ярину. 3 мал. ц. 1 коп.
- Метелик II. Про насіння та сіянку. 3 мал. ц. 1 коп.
- Метелик III. Про томасівку ц. 1 коп.
- Метелик IV. „Громада—великий чоловік“ ц. 1 коп.
- Метелик V. Вівсюг та осет,—як з ними боротися в полі. 3 малюн. ц. 1 коп.
- „РІЛЛЯ“ за весь 1910—11 рік. Всі 24 №№ і за 1912—13 р. з перес. ц. 2 карб. — коп.

Ціни зазначено без пересилки. Хто випише на 5 карбов.—пересилка дурно. Безплатно або за свою ціну висилаються пробні числа часопису „РІЛЛЯ“, метелики, статую хліборобських спілок. Перш усього задовольняються передплатники і читачі „РІЛЛІ“.

Київ, Тургенівська, № 9.

ДЛЯ ВИСОСНИХ РІЛЛ

ДЛЯ ВИСОСНИХ РІЛЛ

ВІСНИК КОСІВНИХ

Товариство „Український агроном”

У Києві, Тургенівська, 9.

Має завданням своїм видавати сільсько-господарські книжки, листки, журнали і цим подавати агрономичну поміч селянській людності на Україні. Товариство має право одкривати склади, контори, видавати справки, взагалі провадити промислово-агрономичну роботу. Всі члени Тов-ва поділяються на повних товаришів і вкладчиків. Усі кладуть не менш одного пая на протязі року. Пай—25 карб. Вкладчики опріч внески свої більш нічим не відповідають. Нових членів та вкладчиків приймає Правління й Рада.

Справки, статuti і пояснення охоче висилає Правління. Всі спільники Тов-ва одержують нові видання товариські безплатно.

Випишуйте популярний український тижневик для сільської і робітничої інтелігенції.

„МАЯК”

Виходить „МАЯК” два роки в Києві, несучи що тижня читачам багато цікавих новинок, оповідань, віршів, статей публіцистичних і розваги. Багато співробітників-кореспондентів по Україні.

Ціна на рік — **3 карб.**

На пів-року—**1 р. 75 к.**

Адресувати листи, гроші, статті: Київ, Тургенівська, 9.

Редакція журналу „Маяк”.